

Drukfouten in de moderne Spaanse filatelie

Dik Bakker

Drukfouten

De verzamelaar van Spaanse postzegels is wel het een en ander gewend als het gaat om varianten van de basisnummers in de catalogus. In Bakker (2019) heb ik getracht een globaal overzicht te geven van wat er zoal te vinden is op dit gebied. Alleen al daarin verschaft Spanje de verzamelaar een uitgebreider jachtterrein dan de meeste andere landen, voor zover mij bekend. Een bijzondere, ook bij beleggers en niet-verzamelaars tot de verbeelding sprekende rol onder die varianten spelen diverse vormen van fouten op zegels. Ik wil mij hier beperken tot wat in het eerder vermelde artikel worden genoemd '*errores de impresión*', fouten ontstaan tijdens het drukproces; kortweg: drukfouten. Deze kunnen optreden in het zegelbeeld zelf, in erop aangebrachte opdrukken, de gom, en eventueel aangebrachte fosfor. Ik tel daarbij '*errores de perforación*', tandingfouten, omdat die ook kunnen leiden tot een veranderd zegelbeeld, al is de technische oorzaak verschillend.

Drukfouten dienen te worden onderscheiden van *plaatfouten*. Deze laatste treden vooral op bij klassieke zegels, als de graveur ergens een afwijking heeft veroorzaakt ten opzichte van het bedoelde ontwerp, zoals het ontbreken van een noodzakelijk detail of een open stukje in een doorlopende lijn. *Plaatfouten* blijven typisch beperkt tot één specifieke plaatpositie, maar ze zullen daar dus consequent te vinden zijn op alle vellen die met de bewuste plaat zijn afgedrukt, totdat deze is gecorrigeerd of gerepareerd.

Drukfouten worden ook onderscheiden van *druktoevalligheden*, onregelmatigheden in de afdruk die het gevolg zijn van een incident dat niet systematisch optreedt. Ze zijn in principe het gevolg is van extern onheil, buiten het drukproces zelve, zoals een stofdeeltje, een vlieg, enzovoort. Toevalligheden worden in het algemeen niet als fouten gezien en niet apart gecatalogiseerd. Alhoewel veelal, bijna bij definitie, zeldzamer dan fouten, roepen ze kennelijk minder de interesse en de hebzucht van verzamelaars op.

Een onderscheid dat wel gemaakt wordt binnen de Spaanse filatelie is dat tussen '*error*' ('fout') en '*variedad*' ('variëteit'). In een presentatie over dit onderwerp definieert Gutiérrez Balbás (2020) het verschil als volgt.[1] Een *fout* is het *totaal* ontbreken van een element van het *sello tipo*, het zegel als beoogd, dat hier verder zal worden aangeduid als *prototype*. Van een *variëteit* is sprake bij het *gedeeltelijk* ontbreken van een element. Onder dat laatste vallen dan ook alle andere afwijkingen ten opzichte van het prototype. Bij beide categorieën wordt dan nog een onderscheid gemaakt tussen gevallen die het resultaat zijn van het drukken zelf ('*impresión*') en die welke ontstaan als er iets misgaat bij het aanbrengen van de tanding ('*perforación*'). Een perforatiefout treedt dan volgens deze definitie slechts op bij totale afwezigheid van de tanding, een verschijnsel dat in de catalogi zoals bekend wordt aangeduid met *s(in) d(entar)*. Een verschijnsel dat overigens binnen de Spaanse filatelie bepaald niet ongewoon is sinds het verschijnen van de eerste getande uitgifte in 1865. Alle andere tandingafwijkingen – tanding gedeeltelijk afwezig; misplaatst; enzovoort - worden als variëteit gezien. Bij de drukfouten worden drie typen onderscheiden: het volledig ontbreken van een kleur; een foutieve kleur; en het geheel ontbreken van een onderdeel van de afdruk. De drukvariëteiten lijken het meest problematisch. De noties 'gedeeltelijk ontbrekende kleur' en

'gedeeltelijk foute kleur' lijken nog wel hanteerbaar. Het verschil tussen een volledig ontbrekende afdruk en een gedeeltelijk ontbrekende afdruk blijkt lastiger. Dat laatste lijkt een soort restcategorie te zijn. Gutiérrez Balbás illustreert het verschijnsel op basis van een zestiental nogal uiteenlopende fouten uit de periode 1950-1980. Ik geef enkele van zijn voorbeelden, voorzien van de betreffende nummering. Wat deze gevallen gemeen hebben lijkt vooral neer te komen op 'fout die niet goed past in een van de andere categorieën' (mijn vertalingen):

2.2.2: afdruk op de gomzijde als gevolg van een papiervouw

2.2.4: uitgelopen afdruk als gevolg van vocht op het papier

2.2.5: vettige afdruk

2.2.10: uitgelopen inkt

2.2.14: velnummer verkeerd geplaatst

Liever dan 'fout' en 'variëteit' als elkaar uitsluitende categorieën te beschouwen hoop ik aannemelijk te maken dat men ze beter als een hiërarchie kan zien, waarbij binnen een bepaald type fout onderscheid gemaakt kan worden tussen meerdere variëteiten, ofwel subtypen ervan. Ik meen dat dit in elk geval een toepasbaarder begrippenpaar is ten aanzien van het soort fouten dat het onderwerp is van deze bijdrage. Er zijn echter zoveel mogelijkheden bij drukfouten, dat een restcategorie vermoedelijk onvermijdelijk zal zijn, welk systeem men ook bedenkt.

Een bekend, tot de verbeelding sprekend voorbeeld van een drukfout die we bij klassieke en vroegmoderne zegels tegenkomen is het kopstaande middenstuk bij tweekleurige exemplaren. Dergelijke zegels moesten in eerdere periodes in twee drukgangen worden vervaardigd, een per kleur. Daarbij werd dan soms per ongeluk (?) een deels bedrukt vel op zijn kop ingevoerd voor de tweede drukgang. In afbeelding 1 treft men twee voorbeelden van kopstaande middenstukken, een uit 1865 en een uit 1937. In beide gevallen is de fout degene die de zegels op het postkantoor kocht en verkocht kennelijk ontgaan, want ze zijn gewoon postaal gebruikt. De ontvanger van het betreffende poststuk wist er gelukkig wel raad mee, zodat ze niet meteen in de prullenmand zijn beland maar vooralsnog in mijn album. Ed. verwijst naar het corresponderende nummer in de meest gebruikte Spaanse catalogi.

Afb. 1 Kopstaand middenstuk Ed.70ei en Ed.835ei

We zijn vandaag de dag bepaald niet verlost van het fenomeen drukfout, ondanks, of wellicht ook dankzij, modernisering in het drukprocedé. Ook bij de zegels uit de periode na de Burgeroorlog (1936-1939) zijn er, overigens tot genoegen van zowel verzamelaar als handelaar, de nodige voorbeelden van te vinden. Aangezien het fenomeen 'opdruk' nagenoeg verdwenen is, gaat het voornamelijk om fouten in het

zegel zelf.[2] Ik heb in de catalogi in elk geval de volgende soorten van drukfouten gevonden bij de moderne zegels. De daar gehanteerde notie ‘*desplazado*’ betekent letterlijk ‘misplaatst’. Het Nederlandse ‘vershoven’ is lijkt wat beperkter in betekenis, maar past beter bij de fouten waarover we het gaan hebben, dus dat is de term die ik in de beschrijvingen zal gebruiken. Het wordt echter geacht ook fouten als in afbeelding 1 te dekken.

SOORT	OMSCHRIJVING FOUT	KARAKTERISERING IN EDIFIL
A	Kleur verschoven	<i>Color desplazado</i>
B	Kleur is verwisseld	<i>Color cambiado</i>
C	Kleur ontbreekt	<i>Ausencia de color</i>
D	Afdruk deels weggevallen	<i>Impresión parcial</i>
E	Dubbele afdruk	<i>Doble impresión</i>
F	Tanding verschoven	<i>Dentado desplazado</i>

Tabel 1. Soorten drukfouten hier onderscheiden

Is er sprake van meerdere kleuren, hetgeen na 1950 steeds gebruikelijker wordt, dan kunnen deze fouten ook meer dan één kleur tegelijk treffen. Alhoewel het drukken en perforeren veelal gescheiden plaatsvindt zijn tandingfouten uiteraard een onderdeel van het totale drukproces. Met name een compleet verschoven tanding heeft gevolgen voor het zegelbeeld van een los exemplaar. Deze fout is optisch niet te onderscheiden van een foutsoort A waarbij alle kleuren in gelijke mate verschoven zijn. Ik heb er toch een eigen code aan toegekend, omdat ik aanneem dat perforatie niet voorafgaat aan het drukken van de kleuren. Ware dat wel het geval, en komt de afdruk daarna onjuist terecht, dan kan dat uiteraard resulteren in een drukfout van de soort A.

Zoals de ervaren verzamelaar weet zijn geperforeerde Spaanse zegels historisch vaak notoir slecht gecentreerd, met name tot aan 1950. Dit is een door de catalogi erkend manco: aan goed gecentreerde exemplaren worden vaak aanzienlijke hogere catalogusprijzen toegedacht, vooral bij de wat duurdere zegels. Om tandingfouten te onderscheiden van slechte centrering is voor een fout soort F mijns inziens een zodanige verschuiving nodig dat elementen van een naastliggend zegel dan wel de velrand zichtbaar worden.

Tandingfouten anders dan volledige verschuiving komen uiteraard voor, soms leidend tot spectaculaire missers als in afbeelding 2. Deze fout is ontstaan als gevolg van een vouw in het vel, en kan daarom ook gezien worden als een druktoevalligheid.

Afb. 2 Dramatische mistanding Ed.682

Ik zal fouten als in afbeelding 2 hier verder buiten beschouwing laten. Ook combinaties van de fouten A t/m F zijn mogelijk. Die worden verderop genoteerd met een 'f'. Dus A/C betekent dat een kleur verschoven is en dat een (andere) kleur ontbreekt.

Wat was er aan de hand in 1989?

Een opmerkelijke foutenpiek trof *Correos* in het jaar 1989. Als werd de staatsdrukkerij bezocht door een kortstondige maar hevige epidemie zijn in dat jaar binnen vijf weken tijd drie uitgiften getroffen door het grootste aantal drukfouten van enige uitgifte sinds 1850.[3] Dat kan geen toeval zijn, en gezien de grote overeenkomst in de gevolgen vermoed ik dat de oorzaak in alle gevallen in dezelfde hoek gezocht moet worden. Dit waren de drie slachtoffers.

Afb. 3 *Maria de Maeztu - Expo '92 Londres - Centenario Cuerpo de Correos*

Deze zegels zijn veelkleurig, maar dat is de norm voor gelegenhedenz zegels sinds 1958. Het is echter in al deze gevallen de relatieve positionering van de verschillende kleurelementen ten opzichte van elkaar waar het veelvuldig mis is gegaan. Ditmaal zal de oorzaak van de fouten ongetwijfeld complexer zijn geweest dan het per ongeluk omgekeerd in de drukpers leggen van een reeds deels bedrukt vel. Ik zal me echter, als totaal onwetende op het gebied van drukprocessen, onthouden van enige speculatie ten aanzien van de achterliggende technische oorzaken, en alle geconstateerde missers als evenzovele drukfouten zien. Tabel 1 bevat een overzicht van deze drie uitgiften.

THEMA	EDIFIL NR.	DATUM UITGIFTE	OPLAGE	AANTAL FOUTEN VOLGENS FILABO	WAARDE EDIFIL 2021
<i>María de Maeztu</i>	2989	7/2/1989	4.500.000	12 (2989a-l)	€0,25
<i>Expo '92 Londres</i>	2990	9/2/1989	2.000.000	28 (2990a-z)	€0,20
<i>Cuerpo de Correos</i>	2998	11/3/1989	6.000.000	12 (2998a-l)	€0,25

Tabel 1. Drie uitgiften met vele drukfouten uit 1989

Over de betreffende zegels nog het volgende. *María de Maeztu* (Ed. 2989) en *Cuerpo de Correos* (Ed. 2998) zijn solitaire zegels. Ze hebben beide een frankerwaarde van 20 peseta's, op dat moment het tarief voor een standaard brief binnen Spanje. Het zegel *Expo '92 Londres* (Ed. 2990) maakt deel uit van een serie van vier, uitgegeven in het kader van de op handen zijnde Wereldtentoonstelling

1992 te Sevilla (Ed.2990-93). Het zegel heeft de laagste frankeerwaarde van de serie: 8 peseta's, het tarief voor een standaard brief met een lokale bestemming, plus een toeslag van 5 peseta's ten bate van de tentoonstelling. Van de overige drie zegels van deze serie – 'Paris', 'Bruselas', 'Osaka' - zijn voor zover ik weet geen fouten bekend, ondanks het feit dat ze qua ontwerp sterke gelijkenis vertonen met 'Londres'. Tussen deze serie en het *Cuerpo de Correos* zegel verscheen op 7 maart nog een serie van vier zegels met een toeslag van eveneens 5 peseta's ten bate van de Olympische Spelen van Barcelona 1992 (Ed.2994-97). Deze uitgifte kwam kennelijk ongeschonden uit de strijd. En vanaf de op 4 april verschenen *Dia del Sello* (Ed.2999) liep alles voor zover ik kan zien weer op rolletjes.

Alhoewel dit foutenfestival mijns inziens zeer opmerkelijk is schijnt er tot op heden, afgezien van de overzichten in de catalogi, weinig aandacht aan geschonken te zijn in filatelistische publicaties. Ik heb althans geen referenties kunnen vinden. Of er werkelijk een verklaring van technische aard bestaat voor deze majeure uitglijder van de postale drukkerijen, en nog wel driemaal op rij, of dat ze doelbewust zijn gecreëerd is mij niet duidelijk. Onderzoek hiernaar lijkt mij zeker gewenst. Het is hoe dan ook onbegrijpelijk dat een zo groot aantal soms opzichtig foute zegels hun weg naar de verzamelaar hebben gevonden. Het is in dit verband zeker vermeldenswaard dat de gespecialiseerde Edifil catalogus bij het overzicht van Ed.2989 (p.143) opmerkt dat de drukfouten alle afkomstig zijn van '*pliegos sobrantes de impresión*': 'overgebleven' en naar ik aanneem dus afgekeurde vellen. Met andere woorden: ze zijn niet op de markt gekomen via het postkantoor, maar naar buiten gesmokkeld door drukkerijpersoneel dat een extraatje wilde verdienen.

Ter vergelijking: er glipten in de jaren '60 en '70 ook nogal wat fouten door de mazen van de inspectie bij de Britse *Royal Mail*. Toen waren echter, neem ik aan, de kleurendruktechnieken minder ontwikkeld dan in 1989. De geattesteerde aantallen fouten per zegel zijn ook aanzienlijk kleiner, en vaak ook minder opvallend, zodat men zich kan voorstellen dat ze bij de controle en ook op het postkantoor aan de aandacht zijn ontsnapt. Voor sommige, vooral de meer spectaculaire exemplaren worden door verzamelaars van dat land aanzienlijke bedragen betaald, veelvoud van wat de Spaanse missers in de regel opbrengen. Ik toon in afbeelding 4 enkele van de meer opvallende fouten. Op het linker zegel, nota bene opgedragen aan Europa, is het bruingekleurde deel wat weggezaakt. Op het middelste zegel is de merel zijn pootjes kwijt. En op het rechter zegel heeft de componist Vaughan Williams gezichtsverlies geleden.

Afb. 4 Drukfouten bij enkele Engelse zegels, uit 1960, 1966 en 1972

Voor wat betreft onze drie Spaanse zegels: veel exemplaren van deze ruim 30 jaar oude misdrukken zijn vooral de laatste jaren met grote regelmaat op de markt verschenen. Men vindt ze nogal eens op veilingssites zoals eBay en Catawiki, in mindere mate ook bij Iberphil en Soler y Llach, en op de sites van Spaanse postzegelhandelaren. Ook het Duitse veilinghuis Christoph Gärtner heeft ze af en toe in de aanbieding. Volgens mijn informatie is er op grote schaal in gespeculeerd

door Afinsa, het frauderende beleggingsbedrijf in met name postzegels, waarvan de bezittingen op de markt kwamen nadat het door de autoriteiten gesloten werd in 2007. In de jaren voorafgaand daaraan zijn neem ik aan de hoge noteringen ontstaan die te vinden zijn in bijvoorbeeld de Filabo catalogus van 2005, en die lopen van enkele honderden tot meer dan drieduizend Euro. De huidige vraagprijzen en opbrengsten zijn overigens in het algemeen aanzienlijk lager, met name voor de vaker aangeboden stukken; men vindt al exemplaren voor enkele tientallen Euro's. De recente Edifil catalogus (2020) noteert de fouten bij Ed.2989 globaal voor €55 (fout C), €80 (fout A) en €125 (fout F). Ik heb de indruk dat de marktprijzen nog steeds aan de hoge kant zijn, en dat de handelaren bezig zijn hun voorraden ervan in een afgewogen tempo van de hand te doen, voordat de noteringen gaan corresponderen met de werkelijk bestaande aantallen, en men verlies moet accepteren. De Edifil noteringen lijken daarop een voorschot te nemen.

Hoe het zit met de relatieve schaarste van de respectievelijke fouten bij deze drie zegels is mij niet bekend, anders dan uit een vergelijking van de catalogusnoteringen. Deze zegels gaan nogal eens vergezeld van een certificaat van echtheid van Francisco Graus, de bekende Barcelonese keurmeester en filatelistisch publicist. Graus spreekt in deze documenten regelmatig van een '*notable rareza*' of zelfs een '*excepcional rareza*' ('opmerkelijke' of 'uitzonderlijke zeldzaamheid'). Het lijkt er echter op dat Graus' certificatenmachine hiervoor overuren heeft gedraaid, dus het zal met die 'uitzonderlijkheid' wel niet zo'n vaart lopen. Het is mij verder nog opgevallen dat de certificaten die ik in bezit heb niet steeds een foto tonen van het bijbehorende zegel, maar van een zegel met hetzelfde type fout, waarvan het soms licht verschilt. Ik kom daarop nog terug.

Hoe het ook zij: product van doelbewuste manipulatie of van onbedoeld falen van de apparatuur in de postale drukkerij, laten we deze opeenvolging van misdrukken toch eens als een interessant filatelistisch fenomeen opvatten, en een poging doen om dit foutenlandschap in kaart te brengen. In de rest van deze bijdrage wil ik een overzicht geven van de fouten die zijn gevonden in het zegel gewijd aan María de Maeztu, voor zover althans aan mij bekend. Het is gebaseerd op de 37 exemplaren die zich in mijn collectie bevinden, waarvan 14 met een Graus certificaat. Deze verzameling lijkt tamelijk uitgebreid, en is mogelijk min of meer representatief voor de aanwezige fouten. Maar hij is vrijwel zeker niet compleet, zoals in de loop van het verhaal aannemelijk zal worden gemaakt.

María de Maeztu

Het zegel waarmee wij ons hier verder bezig zullen houden verscheen op 7 februari 1989 in het kader van het thema '*Mujeres Famosas Españolas*'. Het was de eerste uitgifte in een reeks 'Beroemde Spaanse Vrouwen', die nog vier jaar door zou lopen en toen alweer stopte. Kennelijk was men op dat moment reeds door het arsenaal heen, althans volgens de ontwerpafdeling van de posterijen. Maar ook in eerdere jaren liep *Correos* niet bepaald voorop in dit opzicht.

Vrouwen kunnen uiteraard onvermijdelijk op postzegels staan vanwege hun koninklijke status, zoals regerend vorstin Isabel II op Ed.1 t/m Ed.100; de allereerste Spaanse koningin Isabel I op een serie uit 1938; koning Alfonso XIII's gemalin Victoria Eugenia plus een aantal prinsessen op de Rode Kruiszegels van 1926. Verder zien we ze regelmatig als symbool, op afbeeldingen van schilderijen, en in tekeningen. Van elk van deze categorieën staat een voorbeeld in afbeelding 5.

Afb. 5 Zegels met de afbeelding van een vrouw die niet echt tellen

Maar als we dergelijke gevallen uitsluiten, en ons beperken tot bestaande persoonlijkheden die op basis van hun eigen merites postzegelwaardig werden geacht, dan is de Spaanse spoeling bepaald dun. De vroegste verschijning van een vrouw op een postzegel is het zegeltje met Mariana Pineda (1804-1831), een martelaar voor de liberale zaak. Zij werd terecht gesteld omdat zij een politieke gevangene hielp ontsnappen. Dit zegel verscheen in 1933, ten tijde van de 2e Republiek (Ed.682).[4] Als onderdeel van dezelfde serie verscheen in 1936 een zegel met het portret van Concepción Arenal (1820-1893), jurist, publicist en feminist (Ed.733). Twintig jaar later, tijdens de Franco-dictatuur, verschijnt een zegel met Micaela Desmasières López de Dicastillo (1809-1865), een non die heilig werd verklaard als Santa María Micaela (Ed.1116). Zij zette zich in voor de gezondheidszorg onder de armen, met name voor vrouwen en meisjes. Deze uitgaven lijken uitstekend te passen in het politieke klimaat waaronder ze verschenen; ze zijn te vinden in afbeelding 6.

Afb. 6 Mariana Pineda, Concepción Arenal en Santa Maria Micaela

Vervolgens duurt het maar liefst tot 1968 voordat de eerstvolgende vrouw op een Spaanse postzegel verschijnt als erkenning van haar verdiensten. Het zijn er dan meteen maar vier, en wel als onderdeel van de vijf jaar eerder gestarte jaarlijkse serie '*Personajes españoles*' ('Spaanse persoonlijkheden'; Ed.1864-67), waarop tot dan toe alleen mannen waren geportretteerd. Dat is dus 118 jaar na het verschijnen van de eerste Spaanse postzegel, met het portret van Isabel II, en krap voordat het tweeduizendste Spaanse zegel aan de loketten verscheen. Ze staan in afbeelding 7. We zien, van de laagste tot de hoogste waarde: Beatriz Galindo, Agustina de Aragon, María Pacheco, en Rosalía de Castro. De eerste en de laatste waren schrijfsters; de middelste twee kunnen als verzetstrijdsters worden geboekstaafd.

Afb. 7 Beroemde Spaanse vrouwen op een postzegel

Onder de ruim duizend zegels die verschenen na deze serie en vóór het zegel dat ons hier bezig zal houden telde ik slechts een viertal exemplaren met het portret van een vrouw. Geen veelbelovend begin van een thematische collectie naar ik vrees.

Nog even over de vrouw afgebeeld op het zegel dat we in het vervolg onder de loep zullen nemen. María de Maeztu, of voluit: María de Maeztu y Whitney (1881-1948), bracht haar jeugd door op Cuba, waar haar vader stierf in 1898, het jaar waarin deze Spaanse kolonie verloren ging. Ze vervolgde haar verdere opleiding in Spanje, en werd een succesvol pedagoge, academica en voorvechtster van de rechten van de vrouw. Ze stond aan de wieg van diverse feministische verenigingen en organiseerde lezingen en congressen met dat doel. Ze verliet Spanje in 1936, aan het begin van de Burgeroorlog, en vestigde zich te Buenos Aires, waar ze haar internationaal georiënteerde werk voortzette. Ze heeft een aantal publicaties op haar naam staan met een vooral feministisch karakter.

Het prototype van de Edifil 2989

Laten we beginnen met het zegel zoals het bedoeld is. We vinden het vergroot in afbeelding 8.[5]

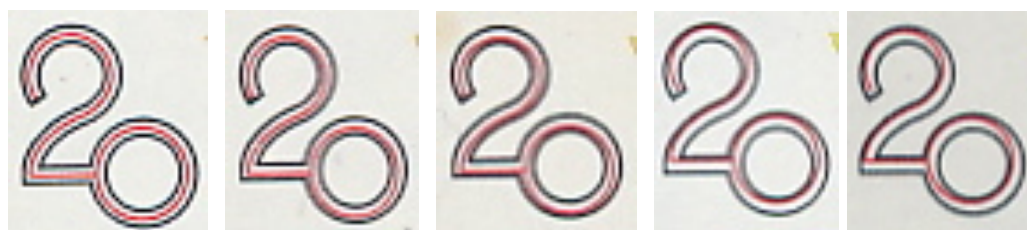
Afb. 8 Prototype van Ed.2989

Het zegel werd, als gebruikelijk, vervaardigd bij de staatdrukkerij F.N.M.T. (*Fábrica Nacional de Moneda y Timbre*). De tanding is de veelgebruikte $13\frac{3}{4} \times 14$, en de vellen meten 8 bij 10 zegels. Afbeelding 9 toont de tekst op de bovenste velrand, die loopt van zegel 2 t/m zegel 7 van de eerste rij.

Afb. 9 Tekst op de bovenste velrand van Ed.2989

We zien een in vier tinten geschilderd portret van María de Maeztu, vervaardigd in rotogravure. De gebruikte kleuren zijn rood, blauw, zwart en geel. Links bovenaan op het zegel staat het woord CORREOS ('post'), aan de linkerzijde groot het waardecijfer '20', daaronder de landsnaam en daar weer onder als gebruikelijk de naam van de drukkerij. Rechtsonder staat de naam van de afgebeelde persoon en eronder het jaartal van uitgifte, zoals dit sinds 1977 op de Spaanse gelegenheidszegels verschijnt. Gegeven de vloed aan uitgiften is dat een grote steun voor de verzamelaar bij het terugvinden van moderne zegels in de catalogus.

De veruit zwakste stee in het ontwerp is, zoals ampel zal worden geïllustreerd, de rode lijn binnen het zwarte waardecijfer. De bedoeling was ongetwijfeld dat deze zich zou bevinden binnen de zwarte contourlijnen, en wel overal op gelijke afstand daarvan, zoals in afbeelding 8. Echter bij minimale verschuiving van de kleur rood zijn de gevolgen ervan gezien de krappe ruimte binnen het cijfer direct waarneembaar. In afbeelding 10 staan uitvergrotingen van het waardecijfer bij vijf 'goede' exemplaren van het zegel die ik tezamen met even zovele drukfouten mocht ontvangen als vergelijkingsmateriaal. In geen enkel geval is de afstand van de rode lijn tot de zwarte lijn aan alle kanten even groot. Bij het overzicht in de Filabo catalogus wordt dit verschijnsel echter zelfs niet genoemd.[6] Men ziet verschuivingen zowel naar beneden (subtypen 1, 2 en 3) als naar boven (subtypen 4 en 5) terwijl tevens sprake is van lichte verschuivingen langs de horizontale as.

Afb. 10 Standaard exemplaren van Ed.2989 – subtypen 1 - 5

Is deze minuscule steekproef enigszins representatief, dan is een van de in afbeelding 10 getoonde afwijkingen van dit zegel vrijwel even waarschijnlijk als een 'perfect' exemplaar, dat ik eerder reeds betitelde als het *prototype*. Ik ga er in elk geval van uit dat de betreffende zegels niet afkomstig zijn van afgekeurde vellen, zoals kennelijk veel van de 'echte' fouten, maar op reguliere wijze via het postkantoor in omloop zijn gebracht. In die zin zijn ze mogelijk de enige fouten die niet afkomstig zijn van onethische machinaties. De mate van verschuiving is hier echter wel zo gering dat deze bij andere ontwerpen mogelijk niet eens zou opvallen, dan wel zou worden geacht te passen binnen de meetfout.

Gecatalogiseerde typen fouten van de Edifil 2989

Dan nu verder over het hoofdthema van deze bijdrage: de fouten in het zegel Ed.2989. De meest recente uitgifte van de *Edifil Especializado* catalogus beperkt

zich tot drie zeer globale categorieën van fouten: een verschoven kleur (2989id), een ontbrekende kleur (2989ef) en de verschuiving van de horizontale tanding (2989dv). Aangezien geen onderscheid in kleur wordt gemaakt lijkt de implicatie te zijn dat de fouten per kleur ongeveer even frequent zijn. De postzegelhandel houdt zich bij het aangeven van de bekende afwijkingen van deze uitgifte echter meestal aan het overzicht in de Filabo catalogus (2005). Daarin worden 12 typen fouten aangemerkt, waarbij wel een onderscheid wordt gemaakt tussen de vier kleuren. Beide categorisering zijn echter zoals zal blijken ontoereikend, en doen geen recht aan de gevarieerdheid van de fouten die we aantreffen. Zoals we reeds zagen bij het prototype zullen we ook bij de zegels met een daadwerkelijke drukfout weer kleinere en grotere variaties vinden. Verder komen er combinaties van verschillende soorten fouten binnen een zegel voor. Tenslotte is er sprake van fouten die vooralsnog niet zijn gecatalogiseerd.

De Filabo catalogus geeft als gezegd na de gebruikelijke informatie over het zegel een overzicht van twaalf typen fouten, genummerd van 2989a t/m 2989l. Ik ga hier verder uit van dat overzicht, en illustreer elk type fout aan de hand van een of meer zegels uit mijn collectie. Ik zal de catalogusprijzen van Filabo (2005) als een indicatie van relatieve zeldzaamheid beschouwen, en een daarop gebaseerde waardeschaal van 1 tot 5 sterren hanteren. Deze schaal heeft geen andere intentie dan het geven van een indruk van relatieve schaarsheid. Ik vermeld tevens het soort fout A-F als geïntroduceerd in tabel 1 hierboven.

1. Drukfout 2989a – Foutsoort C (***)

Omschrijving: totale afwezigheid van de kleur zwart. Dit eerste type is tamelijk spectaculair en is direct herkenbaar omdat er geen enkele tekst op het zegel te vinden is. Ook de zwarte omranding van het waardecijfer ontbreekt, zodat het rode lijntje eenzaam achterblijft en daardoor prominent aanwezig is. Een exemplaar hiervan op een echt gelopen stuk zou opmerkelijk zijn.

Afb. 11 Fout Ed.2989a

2. Drukfout 2989b – Foutsoort C (***)

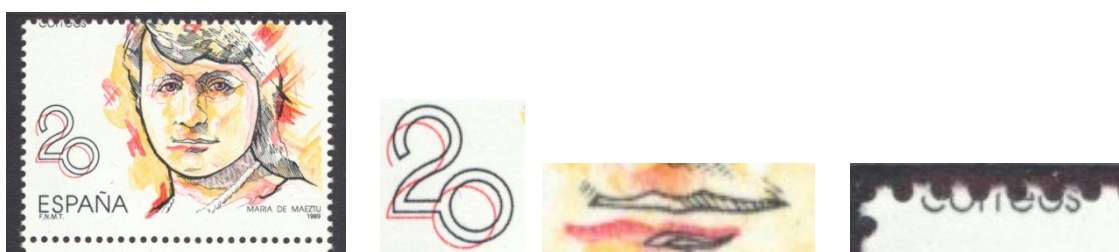
Omschrijving: totale afwezigheid van de kleur rood. Dus ook geen rode vulling van het waardecijfer. Hierdoor overheerst de kleur blauw in het zegelbeeld.

Afb. 12 Fout Ed.2989b

3. Drukfout 2989c – Foutsoort C (***)

Omschrijving: totale afwezigheid van de kleur blauw. Hierdoor overheerst het rood in het zegelbeeld. Merk op dat er bij dit exemplaar tevens sprake is van een lichte verschuiving van het rood naar onder: het lijntje in het waardecijfer is buiten het zwarte kader geraakt, en het rode lijntje van de lippen buiten de bijbehorende zwarte contourlijntjes.

Afb. 13 Fout Ed.2989c

Daarnaast is er ook nog iets misgegaan met de tanding. Die is enigszins te laag ingezet, zodat het woord CORREOS linksboven bijna buiten beeld is geraakt. Omdat het zegel afkomstig is van de onderste rij is er ook geen aanvulling van het ontbrekende deel onderaan. En dan dienen we ook nog aan te tekenen dat het rode cijferlijntje opvallend dun is. Een complete foutcodering bij dit zegel zou dus iets moeten zijn als C/A/D/F. Alhoewel het ontbreken van het blauw ongetwijfeld het meest opvallende tekort is aan dit zegel, en volgens de beschrijving van de veiling waarvan het zegel afkomstig is zelfs de enige fout, is de vraag gerechtvaardigd of er wel een 'zuiver' voorbeeld van drukfout 2889c kan worden gevonden.

4. Drukfout 2989d (*****)

Dit meest schaarse, althans duurst gecatalogiseerde type d ontbreekt in mijn collectie. Het is naar mijn mening ook van een andere orde dan de overige elf typen. Het wordt daarom verderop apart behandeld.

5. Drukfout 2989e – Foutsoort F (**)

Omschrijving: de tanding is naar boven verschoven. Het effect is dat de afbeelding in zijn geheel naar beneden verschoven lijkt, met als gevolg dat landsaanduiding, drukkersmerk, naam van de geportretteerde en jaar, die behoren tot het zegel op de rij erboven, bovenaan in het zegelbeeld verschijnen.

Afb. 14 Fout Ed.2989e subtype 1

Het zegel in afbeelding 14 lijkt sterk op het exemplaar dat staat afgebeeld onder dit nummer in de Filabo catalogus, maar is niet identiek daaraan: de verschuiving in de catalogus lijkt iets sterker. Dat maakt het getoonde exemplaar dus tot een subtype. Er blijken echter ook zegels te bestaan waarbij de verschuiving nog minder groot is. Bij het exemplaar in afbeelding 15 is de tanding zo weinig verschoven dat deze terecht is gekomen midden in de landsnaam, zodat die half bovenaan en half onderaan verschijnt. Er is hier dus sprake van gradaties, en subtypen.

Afb. 15 Fout Ed.2989e subtype 2

6. Drukfout 2989f – Foutsoort F (****)

Omschrijving: de tanding is naar boven verschoven. Omdat het hier aantoonbaar om een randstuk van de eerste rij gaat zien we alleen een blanco strook bovenaan het zegel, geen landsnaam en overige tekst. Gezien het resulterende zegelbeeld zou men dit een nieuw type kunnen noemen; neemt men echter de achterliggende druktechnische oorzaak als uitgangspunt, dan is dit geen apart type, maar een subtype van type e, afkomstig van hetzelfde vel, maar te vinden bij slechts 8 van de 80 zegels. Dit verklaart uiteraard de grotere zeldzaamheid.

Afb. 16 Fout Ed.2989f

De hier nog aanwezige velrand laat zien dat dit het zegel afkomstig is van positie 7. De 8 zegels op de onderste rij zullen zich qua zegelbeeld niet onderscheiden van die van de rijen 2 t/m 9, maar op de corresponderende velrand zal wel de landsnaam verschijnen. Ook verzameld met de velrand zou dit in de filosofie van Filabo

waarschijnlijk geen ander type opleveren. Maar randstukken zijn strikt genomen wel nodig om definitief vast te kunnen stellen in welke richting de verschuiving van de tanding heeft plaatsgevonden.

7. Drukfout 2989g – Foutsoort A (***)

Omschrijving: de kleuren rood en blauw zijn naar beneden verschoven, zodat een dubbele impressie van het gelaat ontstaat. Dit is optisch gezien een van de meer in het oog lopende drukfouten. Ook van dit type zou het interessant zijn een echt gelopen stuk uit de geldigheidsperiode te zien. De twee kleuren zijn kennelijk in dezelfde mate lager komen te staan, hetgeen een technisch verband tussen beide suggereert. Ze kunnen, gezien het bestaan van de typen b en c echter ook onafhankelijk ontbreken. Het rode lijntje in het waardecijfer is uiteraard mee geschoven, en komt nu bijna geheel onder het zwarte waardecijfer terecht. Alleen de zwarte en gele fragmenten staan nog op de juiste plaats. Wel zien we ook hier weer een lichte verschuiving van de tanding naar beneden, maar het woord CORREOS blijft nog net binnen boord.

Afb. 17 Fout Ed.2989g

8. Drukfout 2989h – Foutsoort A (*)

Omschrijving: de kleur rood is naar boven verschoven. Dit is, als te verwachten, het best te zien aan het waardecijfer. Maar ook de andere rode elementen staan zichtbaar hoger, zoals vergelijking met het prototype in afbeelding 18 duidelijk moge maken.

Afb. 18 Fout Ed.2989h

9. Drukfout 2989i – Foutsoort A (*)

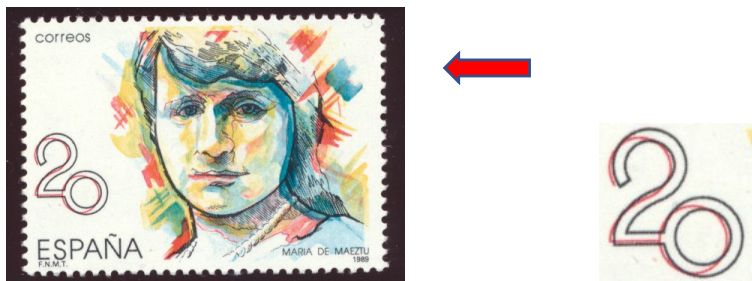
Omschrijving: de kleur rood is naar rechts verschoven. Ook hier is de verschuiving het best te zien aan het rode waardecijfer. Het valt overigens ook hier op dat het rode lijntje nogal aan de dunne kant is, net als geconstateerd bij type c.

Afb. 19 Fout Ed.2989i

10. Drukfout 2989j – Foutsoort A (*)

Omschrijving: de kleur rood is naar links verschoven. We kijken weer naar het waardecijfer. We zien dat het niet alleen aan de linkerzijde iets buiten de zwarte lijnen is getreden, maar tevens ook een fractie is gezakt.

Afb. 20 Fout Ed.2989j

11. Drukfout 2989k – Foutsoort A (*)

Omschrijving: de kleur rood is naar beneden verschoven. Na verschuivingen naar boven (type h), naar rechts (type i) en naar links (type j) is dit, bijna voorspelbaar, de vierde richting waarin het rood is afgedwaald. Dit is niet alleen zonneklaar bij het waardecijfer, maar ook de andere roodvlakken zijn duidelijk lager beland ten opzichte van de rest van de afbeelding. Dit bevestigt dat ze druktechnisch een eenheid vormen, maar niet, zoals bij fout g gesuggereerd, noodzakelijkerwijs verbonden met blauw.

Afb. 21 Fout Ed.2989k

Bij het zegel in afbeelding 21 ontving ik het certificaat dat hieronder ten dele is afgebeeld. Dit vermeldt inderdaad de fout in kwestie - kleur rood naar beneden verschoven - maar de foto toont zeker niet het bijbehorende zegel. De - hier niet getoonde - Spaanse tekst lager op het certificaat bevat echter de gebruikelijke passage dat 'dit (document) een foto bevat van het/de onderzochte stuk(ken)'. Niet dus. In feite is de afwijking bij het exemplaar zelf zichtbaar groter dan bij het op het

document getoonde zegel. Dit doet het vermoeden rijzen dat deze certificaten van een algemeen karakter zijn, en per type fout in slechts een enkele variant bestaan, bedoeld om te passen bij alle fouten van dat type. Deze vorm van massaproductie is naar ik meen niet in de geest van echtheidscertificaten, en zeker in strijd met de tekst erop. Uiteraard is een ander scenario denkbaar, waarbij twee certificaten zijn omgewisseld. Ik ben bereid tot een ruil.

Afb. 22 Certificaat ontvangen bij zegel in afbeelding 21 (fragment)

12. Drukfout 2989I – Foutsoort B (*)

Omschrijving: citroen-geel in plaats van geel. Rechts in afbeelding 23 staat het prototype ter vergelijking. Dit is de enige gecatalogiseerde fout die deze minst opvallende van de vier gebruikte kleuren betreft. De kleurverandering heeft ook een verzachtend effect op het blauw, daar waar de twee kleuren overlappen. En er is ook weer sprake van een lichte roodverschuiving.

Afb. 23 Fout Ed.2989I

Dit waren dan 11 van de 12 in de Filabo catalogus opgevoerde drukfouten. Het verhaal is hiermee echter niet compleet, zelfs bij lange na niet. Zo zagen we bij het standaard exemplaar dat er de nodige fluctuaties optraden in de positie van het rode lijntje in het waardecijfer. Bij de typen c, j en l constateerden we een roodverschuiving in zowel horizontale als verticale richting. Verder viel ons bij type c en i op dat de rode afdruk daar opmerkelijk zwak was. We zagen verder bij type g dat rood en blauw daar in gelijke mate naar beneden verschoven waren. Bij de typen h t/m l lijkt van een verbondenheid van deze beide kleuren geen sprake. Met name bij het getoonde exemplaar van type k, waar de roodverschuiving aanzienlijk is, was dat evident. Naast de twee typen e en f, waar tandingverschuiving de hoofdfout is, zagen we ook lichte verschuivingen van de tanding bij de typen c en g. Dit alles geeft

aanleiding tot verder speurwerk. We beginnen met enkele andere exemplaren van de typen g t/m k die zich in mijn collectie bevinden.

Roodverschuiving

Er is een ingebouwd gereedschap voor het vaststellen van kleurverschuivingen, ongetwijfeld doelbewust aangebracht met oog op snelle inspectie van de geproduceerde vellen bij de drukkerij. Op de onderste velrand zijn namelijk balkjes aangebracht in de gebruikte kleuren, zodat aan- en afwezigheid en verschuivingen van elk ervan in één oogopslag kunnen worden vastgesteld. Een weergave ervan is te vinden in afbeelding 24. Deze velrandafdruk stond het personeel van de F.N.M.T. ten dienste bij het afkeuren en apart leggen van vellen met vrijwel alle hier getoonde drukfouten. Ze zijn uiteraard in slechts zeer beperkte mate beschikbaar voor de filatelist, die meestal met losse zegels van doen heeft. Dit exemplaar laat zien dat rood gezakt is t.o.v. geel (en de andere, hier niet aanwezige kleuren).

Afb. 24 Kleurenschema op de onderste velrand van Ed.2989

Ten aanzien van de kleuren rood en blauw in het portret van María de Maeztu kunnen we het volgende vaststellen:

- elk van beide kleuren kan ontbreken, onafhankelijk van de andere (type b vs. c); exemplaren waarbij beide afwezig zijn, zodat alleen zwart en geel overblijven, zijn mij niet bekend
- ze kunnen gezamenlijk omlaag verschuiven (type g)
- rood kan onafhankelijk van blauw verschuiven, horizontaal (typen i en j) en verticaal (typen h en k)

Kijken we eerst naar drie exemplaren van het type g. Deze vertonen inderdaad dezelfde aanzienlijke rood- annex blauwverschuiving naar beneden. Kijken we wat nader naar het waardecijfer, dan zien we dat tegelijkertijd ook een, zij het subtiele, verschuiving naar links kan optreden. In afbeelding 25 zien we drie stadia daarvan.

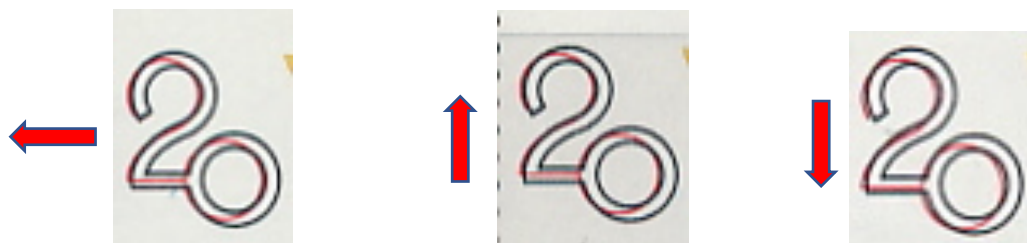
Afb. 25 Fout Ed.2989g, subtypen 1 - 3

Hetzelfde doet zich voor bij exemplaren van type i. Samen met de verschuiving van rood naar rechts kan ook een verschuiving naar boven en naar beneden optreden:

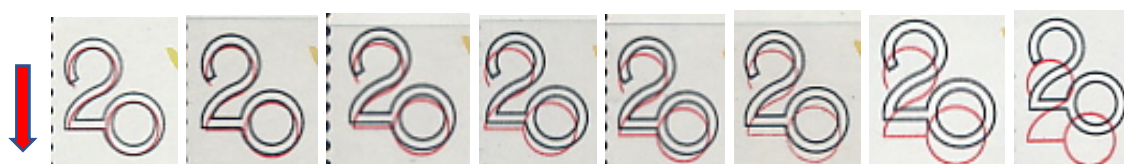
Afb. 26 Fout Ed.2989i, subtypen 1 - 3

Evenzo voor type j. Naast de verschuiving naar links treffen we een verticale roodverschuiving in beide richtingen:

Afb. 27 Fout Ed.2989j, subtypen 1 - 3

Bij type k is er een opmerkelijk verschil in de mate waarin de verschuiving naar beneden optreedt. Afbeelding 28 toont maar liefst 8 stadia. Het lijken evenzoveel opeenvolgende plaatjes uit een tekenfilm waarbij, indien binnen een seconde afgedraaid, de rode 20 omlaag valt.

Afb. 28 Fout Ed.2989k, subtypen 1 - 8

Alhoewel in al deze gevallen een van de vier orthogonale richtingen lijkt te overheersen, die dan het type bepaalt, is het zelden de enige verschuiving. Bij de beide horizontale verschuivingen i en j troffen we ook verschuivingen in beide verticale richtingen. Type k vertoont een grote mate van variatie in verticale richting,

maar daarvan heb ik tot nu toe geen exemplaren met een opmerkelijke horizontale verschuiving kunnen vinden. Van type h beschik ik slechts over een enkel exemplaar, dus hier moeten conclusies over mogelijke horizontale verschuivingen vooralsnog achterwege blijven. Het totale beeld is echter dat bij de bepaling van de roodverschuiving twee criteria een rol lijken te spelen t.o.v. de positie in het prototype:

C1. De *richting* waarin de verschuiving plaatsvindt. We kunnen hier dus niet langer volstaan met een van de vier orthogonale hoofdrichtingen. Dit dient verder te worden genuanceerd naar twee dimensies

C2. De *mate* waarin de verschuiving plaatsvindt.

Voor beide criteria dient een ondergrens te worden vastgesteld (de 'meetfout').[7]

Roodverschuiving versus Blauwverschuiving

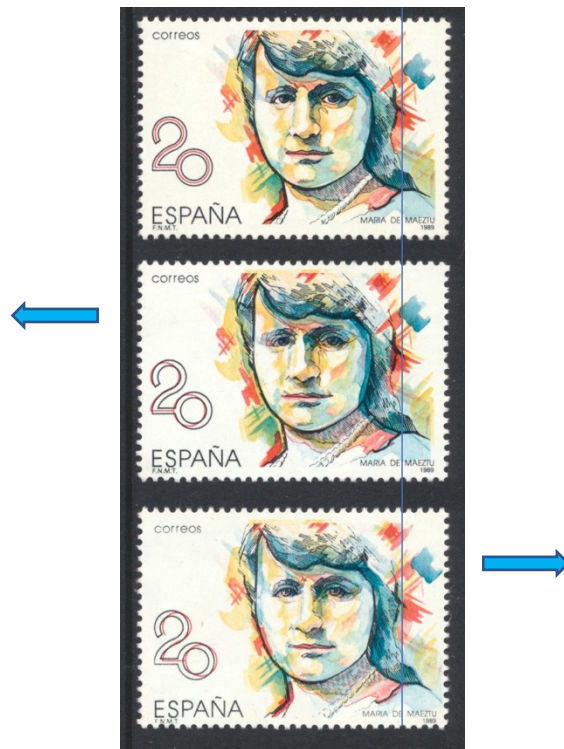
Anders dan hun natuurkundige naamgenoten, die elkaar uitsluiten, kunnen bij het Maeztu-zegel de rood- en blauwverschuiving hand in hand gaan. Dat is in elk geval zo bij fout type g, waar de samenhang dankzij de aanzienlijk verschuiving naar beneden onmiskenbaar is. Als we wat beter naar de zegels met fout h, i, j en k kijken, dan dringt zich echter de conclusie op dat het oordeel t.a.v. roodverschuiving door de handel voornamelijk gebaseerd is op wat zich rond het waardecijfer afspeelt. Filabo lijkt alleen oog te hebben voor de verschuiving van het rode lijntje in de vier orthogonale richtingen. Kennelijk is niet serieus gekeken naar het effect op de kleur blauw bij zegels waaraan fout type h t/m k wordt toegekend. Bij type g is de verschuiving zo evident dat die ook bij blauw wordt geattesteerd, en dus deel van de definitie van het type is. Er is slechts één blauw element dat min of meer los staat van de omgeving, en waaraan verschuiving goed meetbaar is: het vlakje rechtsboven. Ook een tamelijk subtiele verschuiving in de positie daarvan kan gemeten worden t.o.v. de zegelrand en het rode vlakje links erboven. We zien dan dat dit blauwe veldje wel degelijk mee kan verschuiven. Afbeelding 29 toont links het prototype, in het midden een zegel met fout h, en rechts een zegel met fout k. De lijn maakt duidelijk dat het blauw in dezelfde mate verschoven is als het rood; bij type h naar boven, bij type k naar beneden. Nauwgezette inspectie maakt ook de verschuiving van de andere blauwpartijen waarneembaar.

Afb. 29 Verticale rood- en blauwverschuiving: prototype, type h, type k

In afbeelding 30 wordt de operatie herhaald voor de typen met een horizontale verschuiving. Bovenaan staat het prototype, daaronder een zegel van type j en dan

een van type i. Bij deze laatste maakt ook de gereduceerde afstand tot de zegelrand de blauwverschuiving duidelijk zichtbaar.

Afb. 30 Horizontale rood- en blauwverschuiving: prototype, type j, type i

Het is opmerkelijk dat dit effect niet is opgemerkt, dan wel genegeerd ten gunste van het rode lijntje in het waardecijfer, dat uiteraard het belangrijkste element is en blijft voor een snelle diagnose van veel losse zegels, zeker als de onderste velrand ontbreekt.

In het licht van het bovenstaande lijkt Edifil dus het gelijk aan zijn zijde te hebben waar men heeft besloten alles maar onder het kopje 'verschuiving van een kleur' op te nemen. De verzamelaar van drukfouten zal echter niet gelukkig zijn met deze 'gooi-de-handdoek-maar-in-de-ring' benadering, die wel heel weinig nuance toestaat, geen combinaties opvoert, en ervan uitgaat dat alle verschuivingen even interessant en frequent zijn, en eenzelfde cataloguswaarde rechtvaardigen. Als we de verschijnselen wel serieus nemen, dan blijkt dus dat veel zegels van de typen i en j in feite moeten worden geherdefinieerd als 'verschuiving van rood *en* blauw' naar rechts respectievelijk links. Daarbinnen zijn dan verdere nuanceringsmogelijkheden op basis van de eerder ingevoerde criteria C1 en C2. Dergelijke zegels van type k behoren dan in feite tot type g, zij het dat in de getoonde voorbeelden daarvan de verschuiving extreme vormen heeft aangenomen, en mogelijk op een andere technische fout berust. Wellicht zijn er geen tussenstadia van te vinden.

Maar ook hiermee is de kous nog niet af. Kijken we naar de afbeeldingen 19 en 21, dan zien we daar twee voorbeelden van wat wèl pure gevallen van roodverschuiving zijn, d.w.z. zonder dat de positie van blauw ermee is gemoeid. Er dient dus een derde criterium C3 te worden toegevoegd dat aangeeft welke kleur(en) er bij de verschuiving betrokken zijn. Van pure typen h en j, met het rode waardelijntje perfect binnen het zwarte, ben ik nog geen exemplaren tegengekomen, maar het is niet onredelijk aan te nemen dat deze ook zullen bestaan. Ook bij de

gevallen van pure roodverschuiving kan uiteraard sprake zijn van variatie in richting (criterium C1) en mate (C2). Het zoeken naar dergelijke pure gevallen gaat voort, maar het lijkt erop dat deze schaars zijn.

Een speciaal geval van pure roodverschuiving treedt op bij fout type c. Hier ontbreekt het blauw geheel, en kan dus bij definitie niet mee verschuiven. In mijn collectie bevinden zich verder ook nog twee exemplaren die tot type c gerekend kunnen worden; ze zijn aan te treffen in afbeelding 31. Beide hebben een verschuiving naar beneden die overeenstemt met de mate waarin rood en blauw zijn verschoven bij het type g.

Afb. 31 Sterke roodverschuiving met blauw afwezig

Verschuiving lijkt voornamelijk een eigenschap van het gehele vel, althans van grotere partities ervan, als we die conclusie tenminste mogen baseren op een blok van het zegel met fout type c, als getoond in afbeelding 32. Hetzelfde lijkt te gelden voor de verdunning van het rode waardecijfer, waarvan we reeds eerder voorbeelden hebben gezien.

Afb. 32 Verticale roodverschuiving en verdunning met blauw afwezig

Niet gecatalogiseerde drukfouten

De fouten die we tot nu toe hebben gezien en de getoonde varianten ervan zouden in wezen kunnen worden ondergebracht in de Filabo-classificatie, aangenomen dat we de meest in het oog lopende fout als type nemen, en daarbij vervolgens de nodige subtypes onderscheiden. Het aantal typen fouten is hiermee echter niet uitgeput. Er blijken ook nog drukfouten geproduceerd te zijn die kennelijk nog niet waren geattesteerd toen de Filabo catalogus werd samengesteld. We kennen het fenomeen 'no catalogado' ook van andere uitgaven. Sommige verzamelaars jagen erop, en zien hun vondsten soms beloond met de opname van 'hun' fout in een

volgende editie van de catalogi. We kunnen het voorkomen van vooralsnog niet gedetecteerde fouten opvatten als een uitnodiging om verder te zoeken, en dan zou het Maeztu-zegel een vruchtbaar jachtgebied kunnen zijn.

Van dit zegel blijken inderdaad exemplaren te bestaan van het type 'no catalogado'. Het feit dat ze niet eerder in de catalogus werden opgenomen kan wijzen op betrekkelijke onbekendheid en mogelijk ook een zekere zeldzaamheid, een oud toverwoord in de filatelie. Maar laten we onszelf niet rijk rekenen, en inzien dat de gang van zaken rond de fouten bij deze uitgifte met een hoge mate van manipulatie en speculatie lijkt te zijn omgeven. Wellicht worden ze strategisch op de markt gebracht en liggen nog de nodige exemplaren ervan te sluimeren in de kluizen van de handel. Hoe het ook zij, de volgende nog niet gecatalogiseerde fout bevindt zich in mijn album. Aansluitend bij de reeds gehanteerde codering ken ik er provisorisch de letter m aan toe.

13. Drukfout 2989m+g+e – Foutsoort A + C + F

Naast de fouten van type a, b en c – het ontbreken van respectievelijk de kleuren zwart, rood en blauw – komt het ook voor dat geel geheel ontbreekt. Was een exemplaar van deze fout eerder opgedoken, dan zou dat wellicht type d zijn geweest in het Filabo-systeem.

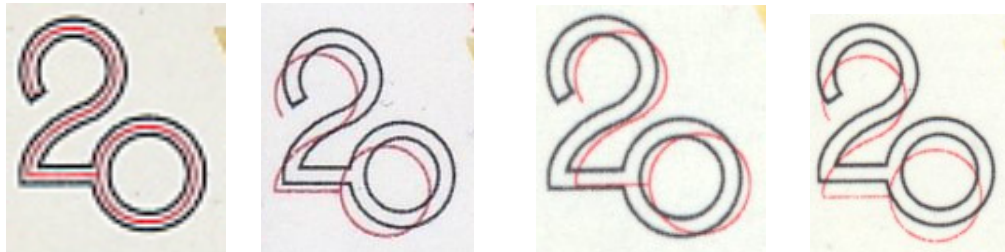
Afb. 33 Fout Ed.2989m/g/e

Een 'zuiver' voorbeeld van 'geel ontbreekt' is dit echter duidelijk niet. Er is hier meer aan de hand. De omschrijving van het veilingkavel luidde '*color amarillo omitido y color negro desplazado*' (geel weggefallen, en zwart verschoven). Dat zou dan een verschuiving zijn van de kleur zwart naar boven. Vergelijking met het prototype rechts maakt echter duidelijk dat ook rood en blauw zijn verschoven, en wel naar beneden. Alhoewel uitdrukkingen als '*never say never*' en '*anything goes*' bij deze uitgifte geheel op hun plaats lijken, is het niet erg waarschijnlijk dat verschuivingen van twee of meer kleuren in tegenovergestelde richtingen tegelijkertijd kunnen hebben plaatsgevonden. Ik houd het er dus maar op dat hier sprake is van een verschuiving van rood en blauw naar beneden (type g) – een veel voorkomende aberratie - en tevens van een tandingverschuiving. Die laatste is dan wel naar beneden, in tegenstelling tot de eerdere voorbeelden van mistanding van type e en f. Theoretisch kan hetzelfde resultaat uiteraard bereikt worden met een verschuiving naar boven van de kleur zwart. Zonder velrandinformatie is het niet goed mogelijk om tussen deze twee opties te kiezen. Gezien echter de frequentie van gecombineerde rood-blauwverschuivingen, met name in neerwaartse richting, lijkt de eerste optie toch de meest waarschijnlijke.

Zoals we zullen zien zijn er nog meer fouten die vooralsnog geen plaats kregen in het Filabo-systeem. Ik zal ze echter niet zomaar een volgende letter toekennen, maar ze behandelen vanuit een breder perspectief.

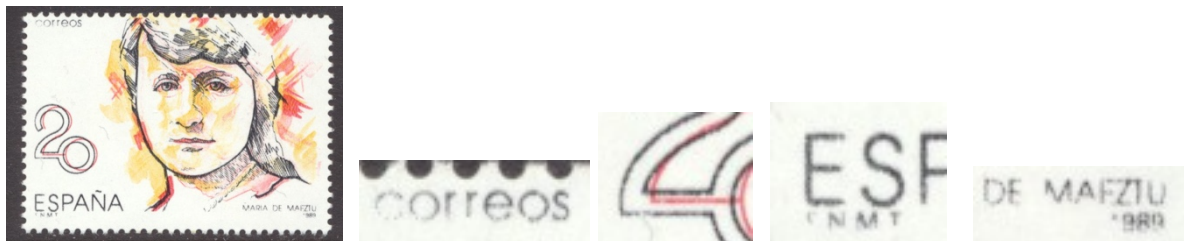
Verdwijnende kleuren

Bij de voorbeelden van de fouten van typen c en i merkten we reeds op dat het rode lijntje van het waardecijfer dunner was dan normaal. Bij nader inzien blijken ook de andere rode elementen wat minder uit de verf te komen. En dit komt vaker voor: subtype 6 van type k in afbeelding 28 vertoont hetzelfde manco. Ik plaats ze voor de goede orde nog eens in detail naast het prototype links.

Afb. 34 Verzwakte roodkleuring bij typen c, i en k

Hetzelfde zien we bij het zwart in het exemplaar in afbeelding 35. Dit is een zegel met fout type c – blauw ontbreekt - inclusief een verschuiving van rood naar rechtsboven en een tandingverschuiving naar beneden. De verzwakking van het zwart is hier min of meer gelijk over het gehele zegelbeeld, zoals de details laten zien.

Afb. 35 Verzwakte zwartkleuring bij type c

Bij het zegel in afbeelding 36 is er ook iets mis gegaan met de zwarte kleur, maar nu niet gelijkmatig gespreid over het gehele zegelbeeld. In feite is dit zegel is nog net geen type a. Het zwart is weliswaar geheel afwezig in de bovenste helft van het zegel, maar we zien nog een tamelijk dunne weergave van het waardecijfer en de landsnaam. Een eveneens nog niet eerder waargenomen afwijking daarbij is dat de zwarte contouren van het cijfer zijn uitgerekt. Dat blijkt als we de hoogte van de positie van het cijfer vergelijken met die van het prototype, en eveneens uit de plaatsing van het rode lijntje, dat onderaan wel binnen het kader valt, maar bovenaan niet.

Afb. 36 Deels aanwezige, verdwijnende zwartkleuring en oprekking waardecijfer

De vervaagde kleur kunnen we zowel onderbrengen bij foutsoort C: 'kleur ontbreekt' als bij soort D: 'afdruk deels weggevallen'. In feite is het een soort tussenvorm, iets als 'kleur verzwakt'. Dit zou het best passen op een schaal die loopt van bijvoorbeeld 10 (kleur maximaal aanwezig) tot 0 (kleur geheel afwezig), en die criterium C4 kan zijn van de foutanalyse. Omdat de aanwezigheid van een bepaalde kleur kennelijk niet gelijk hoeft te zijn voor het totale zegelbeeld dient er ook nog een daarvan onafhankelijk criterium te worden gestipuleerd dat bij gedeeltelijke afwezigheid van een kleur aangeeft welk percentage van het fragment in die bewuste kleur aanwezig is (C5). Het zegel in afbeelding 36 zou dan voor de kleur zwart iets scoren als {sterkte: 2 – aanwezigheid: 10%}, of in taal: {sterkte: zwak – aanwezigheid: nauwelijks}. De vervorming die we hier waarnemen van het zwarte deel van het waardecijfer is niet onder te brengen bij een van de reeds opgevoerde criteria. Een tentatief criterium hiervoor is dan C6: wel/geen vervorming).

Niet alleen zwart en rood zijn soms aan verschraving onderhevig. Het exemplaar in afbeelding 37 vertoont een aanzienlijk zwakkere kleur geel dan het prototype. En ook in dit geval gaat het niet om een op zichzelf staande fout. We zien hier namelijk een fout van soort C (geherdefinieerd als 'kleur verzwakt') gecombineerd met foutsoort F (de tanding is omlaag verschoven). En daar is het niet bij gebleven: er is ook nog sprake van foutsoort A. En dit keer zijn niet alleen rood en blauw verschoven, maar is geel mee naar beneden gegaan, iets dat we tot nu toe nog niet zijn tegengekomen. Het zegel is afkomstig van de onderste rij, en heeft dus onderaan het wit van de velrand. Het woord CORREOS is dan ook geheel en al afwezig. Bij de zegels op de 9 rijen erboven bevindt het zich onderaan in het zegelbeeld. En de zegels op rij één met velrand hebben het dubbel. Er zullen zich dus (minimaal) drie subtypes in het betreffende vel bevinden.

Afb. 37 Verzwakte geelkleuring, plus tanding- en driekleurenverschuiving

Andere combinaties

In de voorgaande secties werd wel duidelijk dat er bij het Maeztu-zegel zelden sprake is van 'zuivere' typen fouten, zegels met slechts een enkele fout. Meer dan eens troffen we naast de hoofdfout bij nadere beschouwing ook een fout van een ander type aan, soms zelfs meer dan een, zoals bij de zegels in afbeeldingen 35, 36 en 37. Het zegel in afbeelding 38 is weer een ander voorbeeld van dit verschijnsel. Dit zegel kan geboekstaafd worden als type g - een (forse) rood- plus blauwverschuiving naar beneden - maar ook als type e: er is sprake van een tandingverschuiving, eveneens naar beneden. Het verschil met het zegel van afbeelding 33 is dat hier de tandingverschuiving nog iets sterker is, zodanig dat het zwart van het haar grotendeels aan de onderkant van het voorgaande zegel is

terecht gekomen. Verder is de kleur geel hier wel weer aanwezig, en voegt zich qua positionering naar het zwart.

Afb. 38 Rood-blauwverschuiving en tandingverschuiving

Het lijkt geen twijfel dat meer combinaties zullen kunnen worden gevonden als men de zegels met fouten nader analyseert, en niet afgaat op alleen de meest in het oog lopende fout, of zich neerlegt bij wat in een begeleidend Graus-certificaat staat.

Verticale paren met verschillen

We gingen er tot nu toe stilzwijgend vanuit dat een fout in een zegel een eigenschap was van het gehele vel waarvan het zegel deel heeft uitgemaakt. Dit is vermoedelijk in het leeuwendeel van de gevallen een juiste aanname, als we de 'randverschijnselen' niet meetellen. Er is echter evidentie dat dit niet steeds het geval is geweest, en dat er tevens sprake is van fouten die 'onderweg' zijn ontstaan, d.w.z. in de loop van het afdrucken van een vel. Dit dan met als gevolg dat binnen een vel twee of meer typen zegels kunnen voorkomen. Dat is dan te zien aan paren en grotere gehelen van zegels met onderlinge verschillen.

In de eerste plaats is er de fout van type d, die ik in het overzicht hierboven heb overgeslagen. Dat was niet alleen omdat dit verreweg duurste stuk helaas ontbreekt aan mijn collectie. De andere reden is dat het hier gaat om een verticale strip van drie zegels. Daarvan heeft het bovenste zegel fout type c: het volledig ontbreken van de kleur blauw, als getoond in afbeelding 13. Bij het middelste zegel ontbreekt het blauw in de bovenste helft, maar is aanwezig aan de onderzijde. Het onderste zegel van de strip is 'normaal', zij het dat het blauw marginale gebreken vertoont. Minimaal drie typen dus uit een vel in één strip. Dat het evident foute middelste zegel, dat ik niet kan tonen, niet een eigen letter heeft toegekend gekregen kan betekenen dat het überhaupt niet los is gesignaleerd. Dat kan zijn omdat het uitsluitend voorkomt in strips met de twee andere zegels, en mogelijk afkomstig is van een enkele rij in het bewuste vel. Dat beperkt die fout tot slechts acht exemplaren per relevant vel. Als degenen die deze vellen compleet in handen hebben gehad direct de schaarsheid van de combinatie hebben onderkend, dan verklaart dit waarom de strips van drie intact zijn gelaten, en niet zijn opgesplitst. Het geheel ontbreken van de kleur blauw kwam kennelijk vaker voor, gezien het blok in afbeelding 32 op meerdere rijen in een vel. Ook losse exemplaren van het type van het onderste zegel uit de strip, met een verzwakte kleur blauw, ben ik nog niet tegengekomen. Hier hebben we dus een vel met (minimaal) drie verschillende fouten, waarvan twee vooralsnog niet los geattesteerd.[8]

Alhoewel strips van drie met evenzovele verschillende fouten mij verder niet bekend zijn, bevinden zich in mijn collectie wel enkele verticale paren met een dergelijke karakteristiek, zij het met andere fouten dan die van type d. De eerste ervan staat in afbeelding 39. Hier is sprake van een grotendeels afwezige kleur

zwart in het bovenste exemplaar. We kwamen deze fout in feite reeds tegen in afbeeldingen 35 en 36. Kijken we met wat meer aandacht naar het onderste zegel, dan valt op dat ook hier het zwart al begint te tanen. Vergelijking met het prototype maakt dat duidelijk. Een detailopname van het waardecijfer laat de eerste sporen van het verval zien, alhoewel de vorm zelf nog intact is. Verder is het woord CORREOS nog vaag te zien bij het onderste exemplaar, maar volledig verdwenen bij het bovenste exemplaar. Van enige verschuiving is hier overigens geen sprake, dus in dat opzicht hebben we hier te maken met één foutsoort, zij het naar het lijkt met twee opeenvolgende stadia ervan.

Afb. 30 Verticaal paar met vervagende kleur zwart

Van een tweede verticaal paar hebben we ook reeds een lid getoond, en wel in afbeelding 37. Hier is echter meer aan de hand, zoals afbeelding 40 laat zien. Het reeds getoonde onderste exemplaar vertoont een afzwakking van de kleur geel. Verder is dit zegel slachtoffer van verschuiving naar beneden van rood, blauw en geel, en van een tandingverschuiving in dezelfde richting. Dit is eveneens het geval bij het bovenste zegel, maar daar is tevens de kleur geel geheel verdwenen. Dat laatste zagen we eerder, bij het zegel in afbeelding 33, waar we type m aan toekenden. In dit geval is de verschuiving van de tanding echter zodanig dat de haarpartij aan de onderzijde is terecht gekomen, in ongeveer dezelfde mate als bij het exemplaar in afbeelding 38. Ook hier hebben we dus weer te maken met gradatieverschillen in de mate van verschuiving.

Afb. 40 Verticaal paar met vervagende en afwezige kleur geel

Wat de paren van de afbeeldingen 39 en 40 gemeen hebben met het eerder beschreven type d uit de Filabo-catalogus is dat het zegel met de ernstigste afwijking in beide gevallen het bovenste exemplaar is. Het is als het ware of het vel is ingevoerd in de drukpers met de onderkant eerst, en dan verder is getransporteerd en bedrukt terwijl de inkt 'onderweg' opraakte. De gevolgen daarvan worden dan duidelijk bij het zegel op de hogere rij. Hoe eerder dit gebeurt, hoe meer exemplaren met partiële of totale afwezigheid van de betreffende kleur.

Het omgekeerde komt echter ook voor. Daarvan getuigt het paar in afbeelding 41. Terwijl het bovenste zegel er nog min of meer normaal uitziet, ontbreekt bij het onderste zegel de kleur rood; dat is dus een zegel met fout type b. Nadere beschouwing laat overigens zien dat het rood ook al verzwakt is op het bovenste exemplaar. Dat is vooral weer goed te zien bij het rode lijntje van het waardecijfer, dat ook nog eens een verschuiving naar beneden vertoont.

Afb. 41 Verticaal paar met vervagende kleur geel

De vraag is of er nog meer van dergelijke paren te vinden zijn. Dat zou ons, bij ontstentenis van complete vellen, althans van nog grotere veldelen, inzicht geven in de kwestie welke fouten van hybride vellen afkomstig zijn, met twee of meer typen zegels, en welke van consistent foute vellen, met 80 identieke fouten, met inbegrip uiteraard van de randgevallen. Vellen dus waar 'onderweg' iets mis ging versus vellen die 'van meet af aan' fout waren. Tevens vraagt men zich af of er ook *horizontale* paren gevonden zijn met verschillende karakteristiek, te weten één met een bepaalde fout en één zonder. Dit zou ons ongetwijfeld het een en ander vertellen over de wijze waarop het drukproces heeft plaats gevonden. Maar er is uiteraard een betere, meer directe manier om daarachter te komen, te weten: inzicht in het drukproces. Met die kennis gewapend kunnen we dan omgekeerd gaan zoeken naar een verklaring voor het ontstaan van al deze fouten, en wellicht voorspellingen doen van wat er nog meer gevonden zou kunnen worden.

Druktoevalligheden?

Wat de precieze scheidslijn is tussen een drukfout – een misser van de drukpers die het zegelbeeld aantoonbaar aantast – en een druktoevalligheid – een eenmalig incident dat een verandering in het zegelbeeld veroorzaakt – is niet altijd geheel

duidelijk. Misschien is dat bij moderne vormen van het drukken van postzegels ook wel niet goed mogelijk. Een punt van discussie vormen zegels als te vinden in afbeelding 42. De enige eerder beschreven fout bij het linker exemplaar is een rood-blauw verschuiving naar rechtsonder, die het rode lijntje net buiten de zwarte contouren van het waardecijfer heeft doen belanden. Het rechter exemplaar is in dat opzicht vrijwel perfect. Bij beide zegels is echter sprake van verticale blauwe strepen. Bij het linker zegel zijn deze tamelijk licht, over grote delen van het zegel gespreid, en lopend van rand tot rand. Bij het rechter zegel gaat het om twee dikke strepen, beperkt tot de linker zijde; ze lopen niet tot onderaan door. De zegels werden aangeboden als drukfout, maar komen als zodanig niet in de catalogi voor. Er behoort ook geen certificaat bij.

Afb. 42 Verschillende typen met blauwe strepen

Interessant genoeg komt hetzelfde verschijnsel voor bij het *Expo '92 Londres* zegel (Ed.2990), dat twee dagen na het Maeztu zegel werd uitgegeven. In de Filabo catalogus staat dit geregistreerd als fout j, maar dan wel in een paar met het zegel erboven, dat volgens de omschrijving een dubbele afdruk van het blauw heeft.[9] Ik plaats ter vergelijking een 'normaal' zegel van deze uitgifte ernaast. Het blauw bij beide zegels van het verticale paar lijkt inderdaad een fractie donkerder dan bij het prototype. Van een intensiever blauw lijkt ook bij het rechter exemplaar in afbeelding 42 sprake te zijn.

Afb. 43 *Expo '92 Londres* paar met blauwe strepen op het onderste zegel

Tot ik van het tegendeel overtuigd wordt schaar ik deze gevallen vooralsnog dan ook maar onder de drukfouten.

Naar een ander systeem van foutcodering

Dit waren de drukfouten die ik heb kunnen lokaliseren bij het zegel Ed.2989 op basis van wat ik in de afgelopen tijd heb kunnen vinden onder het aanbod op veilingen en bij handelaren. Daaronder op een na alle in het Filabo overzicht opgevoerde typen, enkele niet gecatalogiseerde exemplaren, en een flink aantal licht verschillende varianten en combinaties van fouten, inclusief enkele hybride verticale paren. Het heeft er alle schijn van dat dit geen compleet overzicht kon zijn, op zijn best een redelijk representatieve steekproef.

Wat naar ik hoop duidelijk is geworden uit deze exercitie is dat de foutenclassificaties als gehanteerd door de twee meest gezaghebbende catalogi niet toereikend zijn. De uitgebreide classificatie van Filabo beschouwt alle fouten als 'zuivere' gevallen, ziet combinaties van fouten op één zegel over het hoofd, maakt geen onderscheid in gradaties, en mist een aantal voorkomende fouten. Tenslotte is door het ontbreken van systematiek de enige wijze waarop de beschrijving kan worden uitgebreid met nieuwe vondsten de toevoeging ervan aan de lijst onder de volgende letter van het alfabet. De foutcategorisering van Edifil bij Ed.2989 is zo algemeen dat hij zo'n beetje alles op een hoop gooit, en hoe dan ook geen enkel inzicht geeft in wat er wel en niet voorkomt. Kennelijk neemt men de berg aan fouten bij deze emissie niet erg serieus.

Misschien is er reden om dit laatste inderdaad niet te doen, gezien de mogelijk speculatieve en manipulatieve achtergrond van deze en de twee erop volgende uitgiftes. Het neemt echter niet weg dat zich flink wat van deze zegels in collecties bevinden, en dat vele verzamelaars er kennelijk toch plezier aan beleven om zoveel mogelijk verschillende fouten bijeen te sprokkelen. Het is dus hoe dan ook onze historische filatelistische plicht er enige aandacht aan te besteden.

Laten we dan toch maar eens kijken hoe een zekere mate van orde kan worden geschapen in deze materie. Liever dan simpelweg een letter toe te voegen aan de alfabetische lijst voor elke nieuwe vondst, op volgorde van binnenkomst, zullen we een suggestie doen voor een overkoepeld systeem waarin elk van de bovenstaande afwijkingen beschreven kan worden. Dat dient dan tevens ruimte te bieden aan nieuwe vondsten, en in elk geval ook toepasbaar te zijn op de twee andere zegels uit afbeelding 3. In wezen hebben we hierboven met de invoering van een aantal criteria reeds een voorschot op zo'n systeem genomen. Deze criteria worden nu ondergebracht in een overkoepelend geheel. Dit is niet bedoeld als alternatief notatiesysteem voor de catalogi. Het aantal fouten in het hier behandelde geval is zo groot dat zelfs een meer gespecialiseerde catalogus als de *Edifil Especializado* niet zoveel aandacht zal willen besteden aan een enkel, verder niet opmerkelijk zegeltje. Daar zal men toch blijven kiezen voor een meer compacte weergave, bedoeld als prijsindicator, niet als compleet overzicht van wat allemaal fout is gegaan. Daartoe dienen dan de filatelistische tijdschriften, zoals *Iberia*.

Een belangrijk uitgangspunt is het perspectief van waaruit de fout wordt beschreven. We zagen reeds in tabel 1 dat sommige fouten uitgaan van een *kleur* (vershoven; verwisseld; ontbreekt; dubbel), andere fouten van een *afbeelding* (geheel weggevallen; dubbele afdruk; vervormd), en weer andere van de *tanding* (vershoven; geheel of gedeeltelijk afwezig). In het Filabo systeem staan deze naast elkaar, terwijl ze in combinatie voorkomen, zoals bij het zegel in afbeelding 33. We hebben verder gezien dat soms bij een fout oorzaak en gevolg door elkaar worden

gehaald: een tandingverschuiving wordt geïnterpreteerd als een verschuiving van een kleur. Er zijn echter pure tandingsfouten, zoals een incomplete of afwezige perforatie. Die hebben geen enkel gevolg voor de afbeelding als zodanig, dus ze dienen wel degelijk van elkaar te worden onderscheiden. Lastiger is het onderscheid tussen kleur en afbeelding. Alles dat staat afgebeeld en dat niet het onbedrukte deel van het papier zelf is, is 'kleur', inclusief de contourlijnen van een tekening. Toch spreken we bij de zegels in afbeelding 4 het liefst in termen van het plaatje dat op het zegel staat ('ontbrekende pootjes', 'gelaat gezakt'; d.w.z. de gevolgen voor de geïnterpreteerde afbeelding), en niet in termen van kleur (afwezigheid of verschuiving van een of meer van de gebruikte kleuren; de technische oorzaak). Ook bij het misvormde waardecijfer '20' in afbeelding 36 is sprake van het, zeer gedeeltelijk en lokaal, verschuiven van de kleur zwart.

Het moge duidelijk zijn dat het welhaast ondenkbaar is een foutensysteem te ontwikkelen in termen van afbeeldingen: de verscheidenheid is te groot, en het zal altijd een ad hoc, zegelspecifiek karakter vertonen. Een systeem dat kan worden generaliseerd naar zoveel mogelijk fouten dient dus te zijn geformuleerd in abstractere termen, met name in kleuren. Uitgaande van de reeds geïntroduceerde criteria C1-C6 suggereer ik het onderstaande systeem om fouten als voorkomend bij het Maeztu-zegel te karakteriseren. Het is als gezegd nadrukkelijk niet bedoeld voor een algemene catalogus als de *Filabo* of de *Edifil Especializado*, maar als gereedschap voor de gespecialiseerde verzamelaar om de fouten te beschrijven en te inventariseren van het type waarmee we hier te maken hebben.

Aanwezige kleuren (Rood, Blauw, Zwart, Geel, ...)

Afmetingen (41 x 29mm)

Tanding (13¼ x 14)

KLEUR (=Rood)

K1. Richting verschuiving kleur

Uit te drukken in kompasposities (NO), of booggraden (30°)

K2. Gradatie in verschuiving kleur en tanding

Uit te drukken in millimeters: 0 – maximum dimensie zegel

K3. Met welke andere kleuren gecombineerd

K4. Mate sterkte/zwakte per kleur

0=afwezig; 10=juiste intensiteit; 20=dubbel

K5. Hoeveelheid aanwezig per kleur totaal oppervlak

Percentage: 0% – 100%

TANDING

T1. Compleetheid tanding

Boven (0-max.aantal) Onder (0-max.aantal)

Links (0 – max.aantal) Rechts (0-max.aantal)

T2. Richting verschuiving tanding

Uit te drukken in kompasposities, of booggraden

T3. Gradatie in verschuiving kleur en tanding

Uit te drukken in millimeters: 0 – maximum dimensie zegel

Niet relevant bij verreweg de meeste Spaanse uitgaven, maar belangrijk bij bijvoorbeeld Engelse uitgaven vanaf 1961 zijn fouten met de aangebrachte fosfor, die onderhevig zijn aan dezelfde soorten fouten als de kleuren. Uiteraard blijven verdere beschrijvende karakteristieken, als gegeven voor de Engelse zegels, even voor de hand liggend als gewenst wanneer men de fouten bespreekt. Daarbij ook descriptieve aanduidingen als ‘randstuk’ en ‘in paar met’ als dit implicaties heeft voor de afbeelding.

Noten

[1] Frits van Beekum, de immer waakzame redacteur van *Iberia*, maakte mij attent op de website van de dit jaar om evidente redenen slechts virtueel gehouden *Exfilna* tentoonstelling, waar een aantal behartenswaardige presentaties te zien zijn, waaronder deze. De link ernaar is te vinden bij het bronnenoverzicht hieronder.

[2] Een snelle inspectie van de catalogus leert dat de ‘*Visita del Caudillo a Canarias*’ opdrukken op Ed.1088-1090 uit 1951 vooralsnog de laatst verschenen reguliere opdrukken zijn geweest. De muestra-indicatie door A.000.000 nummering op de gomzijde, waarin uiteraard ook fouten kunnen optreden, werd naar ik meen voor het laatst toegepast bij de luchtpostzegels van 1947 (Ed.1015/16).

[3] Ook veel fouten treft men op enige zegels uit de permanente serie met de beeltenis van koning Juan Carlos van enkele jaren eerder, zoals Ed.2801, Ed.2831 en met name Ed.2879. Deze zegels zijn echter alle monochroom, en het gaat hier vooral om tandingfouten, naast enkele gevallen van verbleken of gedeeltelijk wegvallen van de kleur. Dit wil niet zeggen dat deze foutenpiek niet ook de nodige aandacht verdient. De lezer wordt bij dezen uitgenodigd.

[4] Mariana Pineda is de heldin van het aan haar opgedragen toneelstuk van de hand van Federico García Lorca (1898-1936). Hetzelfde zegel verscheen nog eens in het groen-blauw op 19 juli 1936. Een maand later zou Lorca worden vermoord, als een van de eerste slachtoffers van de nationalistische machtsgreep.

[5] Vanaf hier zal dit het enige zegel zijn dat wordt afgebeeld, zij het dat we naar details zullen kijken waarop exemplaren van elkaar verschillen. Ik hoop dat het zegel zelf en het erop afgebeelde personage de lezer daardoor niet tegen zullen gaan staan. Beide verdienen beter.

[6] In een adequate definitie van ‘drukfout’ zou onder meer dienen te worden gespecificeerd wat de marges zijn, in termen van meetbare grootheden, waarbinnen een specifiek zegel mag variëren ten opzichte van het basisontwerp zonder dat sprake is van een drukfout. Als we 1mm verschuiving als ondergrens nemen, dan is hier geen sprake van een drukfout: het zwarte waardecijfer is juist 1 mm breed. Bij de karakterisering van een fout dient verder een onderscheid gemaakt te worden tussen *oorzaak* (‘verschuiven van de tanding naar *beneden*’) en *gevolg* (‘verschuiving van de afbeelding naar *boven*’).

[7] Drukkerijen en postale autoriteiten hebben ongetwijfeld hun eigen criteria. In principe zal geen zegel het postkantoor bereiken dat niet aan die criteria voldoet, tenzij het door de controle slipt en als officiële misdruk de wereld in zal gaan. De filatelie kan hierbij aansluiten – dat zal mogelijk leiden tot verschillende criteria per land of drukkerij – dan wel haar eigen maatstaven aanleggen.

[8] Het in de catalogus als voorbeeld afgedrukte exemplaar van een strip met fout d laat ook nog een lichte, maar daar onopgemerkte verschuiving van het rood zien richting rechtsonder. Dat kan ons in dit stadium niet meer verbazen.

[9] De omschrijving bij 2990j is tamelijk uitgebreid (mijn vertaling): 'Verticaal paar met dubbele afdruk van de kleur blauw en als gevolg van deze fout is het zwart intenser dan het standaard zegel en bovendien zijn op het onderste zegel enige parallel lopende lijnen gedrukt in de kleur blauw die horizontaal lopen over het bovenste derde deel'.

Bronnen

Andreu i Bartoli, Xavier et al (2015). 'Catálogo Unificado Especializado de Sellos de España Tomo IV (1975-2000)'. Madrid: *Edifil*.

Bakker, Dik (2019). 'Spanje: grenzen aan de verzameling'. *Iberia* 129: 11-33.

De Figueiredo, Albertino (2005). 'Catálogo de Sellos 1850-2005 Especializado (26ª Edición)'. Barcelona: *Filabo*.

Exfilna 2020. <https://fesofi-exfilna2020.es/>

Gutiérrez Balbás, Antonio (2020). 'Errores y Variedades del Segundo Centenario Español'. Cáceres: *Exfilna 2020*.

https://es.wikipedia.org/wiki/María_de_Maeztu
